

Spektákl jménem Bělorusko – Samuel Šmíd, 2003, Gymnázium Jana Keplera

Po lidských právech se šlape bez skrupulí. Děje se to dennodenně – většinou ale zůstáváme neteční. Sice nám někde v hlavě uvázlo, že Čína posílá své ujgurské obyvatele do koncentračních táborů nebo že v Maďarsku pozvolna umírá svoboda tisku, ale máme „svoje vlastní starosti“ a „příliš málo času“ na to, abychom tomu přikládali nějakou důležitost. O to víc člověka potěší, když se čas od času lid vzepře a vyjde do ulic, aby vyjádřil nesouhlas s bezprávím na něm páchaném. A o to víc ho pak rozzuří a zarmoutí, když je lid brutálně rozehrán nemilosrdnou státní mocí. Příliš abstraktní obraz dlouho pošlapávaných lidských práv se najednou zhmotní v podobě velmi konkrétních mrtvých a zkrvavených a svět zničehonic začne naslouchat.

Když jsem poprvé slyšel o nepokojích po evidentně zfalšovaných volbách v Bělorusku, překvapilo mě, jak málo mě to vyvedlo z míry. Ve zprávách jsem viděl záběry demonstrantů utíkajících před vodními děly a slzným plynem. Četl jsem o všech oněch hrůzách, kterým běloruské složky podrobují zatčené. O všem jsem četl a všechno jsem viděl, a i přes to všechno jsem se neodebral na sociální sítě a nezačal ventilovat své rozhořčení na všechny strany. Nezačal jsem jím plnit každou konverzaci, kterou na to téma stočit šlo. Loni bych to udělal. Ano, dokážu si dost dobře představit, že loni bych Bělorusy jdoucí na barikády s velkou vervou doprovázel alespoň na ty internetové. Letos mě ale společně se zprávami z Běloruska přepadla vlna defetismu. *Má to vůbec smysl? Změním něco tím, že napíšu rozhořčený status na Facebook?* Byl jsem v tu chvíli přesvědčen, že odpověď je ne.

Styděl jsem se za své poraženectví. Nejsem totiž totálním pragmatikem, který selektivně nevidí za hranice vlastního trávníčku – dosud jsem sám sebe považoval za idealistu. Snažil jsem se toho pocitu zbavit, ignorovat ho – ale čím déle o tom přemýšlím, tím silnější je pocit, že by mohlo být alespoň částečně opodstatněné.

Vlastně je to tu letos už potřetí. Velkou část tohoto roku jsem strávil doma, a spoustu času jsem proto věnoval zprávám – nemohly mi tak uniknout ani dlouhotrvající protivládní protesty v Hong Kongu, ani všudypřítomné rasové nepokoje v USA. Nasával jsem jejich mediální pokrytí plnými doušky, a když posléze propukly demonstrace v Bělorusku, uvědomil jsem si banální a naprosto očividnou, ale přesto zásadní věc: způsob, jakým je média zpracovávají, je téměř úplně totožný. Nejdříve přijde prvotní impuls – restriktivní zákony, policejní vražda, zfalšované volby – a situace se chopí média. Poté o tom píšou do uondání. Demonstrace sice zatím stále střídá demonstraci a boj neustává – pozvolna se ale stává monotónním a ztrácí na své čtenářské atraktivitě. Zprávy o zbitých a zabíjených se lidem brzy omrzí, a zmínky o daném bezpráví se objevují stále řídkěji a řídkěji, až celá kauza postupně upadne v zapomnění.

V tomto stavu však nešlo o nic jiného než o domněnku, jakkoliv zněla přesvědčivě. Abych si ji ověřil, retrospektivně jsem prohledal archiv serveru Aktuálně.cz a zmapoval vývoj množství článků informujících o běloruských nepokojích. Výsledek nebyl překvapující: První týden po zfalšovaných volbách bylo článků třicet tři, v následujících týdnech pak počet začal postupně klesat. Další dva týdny jich přinesly dvacet pět a dvacet tři, ten po nich dokonce pouze dvanáct. Poté nastal náhlý skok na osmnáct, ale v průběhu druhé půlky září a října jejich množství nepřesáhlo deset. Pokles nakonec završil třetí týden v říjnu, v jehož průběhu nepřibyl ani jeden článek. V následujícím týdnu se sice opětovně počet zvedl na pět, ale pokud nenastane ve vývoji událostí zásadní zvrát, nic nenasvědčuje tomu, že by měl v nejbližší době růst dál.

Domněnka potvrzena – alespoň na příkladu Běloruska je vidět, že i přestože má místní situace ke stabilitě daleko, mediální zájem uvadá. Nelze z toho ovšem vinit pouze média – ta jsou jen obrazem toho, co my chceme číst, protože na tom závisí jejich úspěch. Není to tím pádem tak, že by se média spikla a bránila nám v přístupu k informacím o lidskoprávních konfliktech, spíš musíme hledat příčinu v sobě. Tomu nasvědčuje další tendence, která vyplavala na povrch během mé rešerše, a to frekvence

klipů a aktualit přímo z víru dění. Zatímco celkový počet článků klesal, téměř každý týden se na Aktuálně.cz objevil alespoň jeden z těchto „špeků“. Jejich názvy? „Demonstranti v Minsku se zmocnili vodního děla. Video je hitem na internetu“. „Dramatické záběry z Minsku: muže před dotírajícími těžkooděnci zachránil taxikář“. A není to specifické pouze pro Bělorusko. Podobně šokující videa a dechberoucí články doprovázely jak demonstrace v Hong Kongu, tak i letošní americké rasové nepokoje.

Důraz na šok a drama v jejich titulcích mě vede k jedinému závěru: člověk je od přírody senzacechtivý. Této skutečnosti nelze uniknout – týká se to nás všech. Média živí čtenost. Čtenost je pohání. Mají omezené množství prostoru – tištěná jsou omezena fyzicky, online média a nejrůznější televize zase omezuje konečné množství obsahu, které je čtenář či divák schopen zkonsumovat na posezení. Po čistě informativním reportu o tom, kdo v Bělorusku šestý týden v kuse stávkuje, poptávka rychle klesá – zatímco video o demonstrantech zmocnivších se vodního děla bude vždycky sázkou na jistotu. Média nám servírují to, co chceme vidět, čímž nám také mimoděk nastavují zrcadlo. Rádi zahlížíme na strýce, který si před námi ve vlaku otevře Blesk, ale realitou situace je, že my, kteří si říkáme intelektuálové, jsme stejní, jakkoliv se cítíme na výši.

A právě tento typ událostí – demonstrace, bezpráví, represe – jsou bulvárem intelektuála. Zatímco jedni svou senzacechtivost krmí extravagantními životy celebrit, druzí ji sytí životy těch, jejichž práva jsou zrovna pošlapávána. Není snadné si to přiznat, ale vždycky s velkým zájmem klikneme na video s hrdinným taxikářem zachraňujícím demonstranta, když dostaneme příležitost. Nenecháme si ujít příležitost rozčítit se nad něčím, co tak nehorázně odporuje našim hodnotám. Necháme se rozohnit, rozžhavení do běla vytáhneme hromadně na sociální sítě a vylijeme si svůj hněv. Nakonec spokojeně usneme s bohorovným pocitem, že jsme právě pomohli utlačovaným v jejich svaté válce za demokracii. Že daný problém „dostáváme do povědomí lidí“. Že tím „nutíme politiky konečně něco dělat“.

Pozice, do které se tímto postojem stavíme, je iluzí. Sociální sítě sice dávají jednotlivci velkou moc, díky které může zpoza svého telefonu vyjádřit svůj názor, nebo dokonce ovlivnit kariéry konkrétních lidí, ale zrovna ve věci lidských práv nejsou příliš efektivním nástrojem. Krom toho, že média ovlivňujeme svými čtenářskými preferencemi, nás totiž média ovlivňují nazpátek: tím, že musí věčně hospodařit se svým omezeným prostorem, nepřímou určují o čem, kdy a jak dlouho budeme mluvit. Hashtag #belarus má sice na sociálních sítích o něco větší setrvačnost než s ním související zprávy v médiích – podle analytického serveru hashtagify.me jeho popularita momentálně klesá tempem zhruba deset procent za měsíc – ale nakonec i cvrlikání internetového ptáčka utichne. Jakmile Bělorusko sejde z očí, sejde i z mysli a brzy se nad ním ve veřejném prostoru zavře voda.

Boj za lidská práva je oproti tomu běh na dlouhou trať – zatímco vlny hněvu, rozhořčení a solidarity na sítích se zvedají a padají v rámci měsíců, v Bělorusku je Alexandr Lukašenko u moci už téměř tři dekády. Vždycky, když se jednou za čas taková vlna vzedne, si dav po měsíci soustředěného nesouhlasu vymůže na svých lídrech balík sankcí a dvě nebo tři diplomatické nóty a má pocit, že je hotovo – tento přístup ale paradoxně jeho snahy podkopává:

K čemu je totiž Bělorusům naděje, kterou jim propůjčí solidarita zbytku světa, když si ji svět za dva měsíce zase vezme zpátky?

K čemu je povědomí lidí, když lid brzy zase upadne do letargie a selektivní ignorance?

K čemu je tlak na politiky, když se mohou spolehnout na to, že stačí vyslat směrem k davu pár gest a počkat, až problém vyšumí?

Ne, opravdu nemám pocit, že solidárním tweetem něco změním. Nenechte se mýlit, trápí mě bezpráví páchané na Bělорusech a jiných – pokud jde o mě, Lukašenkovi a jemu podobným patří všechen hněv a zloba světa – ale dokud bude mít boj veřejnosti za lidská práva podobu módních

trendů, nikdy s jeho pomocí nic nezměníme. Dokud budou mít vlny podpory obětmi diktátorských režimů takto jepičí život, přijde naše snaha – byť dobře míněná – vniveč. Utiskovaní se nebudou na naši podporu moci spolehnout, poněvadž po několika měsících uvadne. A pokud jednat nebude v osobním zájmu politika – ať už ekonomickém, nebo hodnotovém – bude vždy politicky snadné chvíli manévrovat v médiích a počkat, až vlnobití opadne. Současným politickým klimatem koneckonců nehýbou hodnotové nebo lidskoprávní problémy. Opravdové otřesy establishmentem nastanou, až když se politika začne hmatatelně promítat do životů a peněženek většiny – jak se ostatně děje nyní v souvislosti s covidovou pandemií. Vystává tak ale otázka: *Existuje vůbec způsob, jakým může jednotlivec pomoci?*

Existuje. Mnoho lidí zasvětilo lidskoprávní problematice velkou část, ne-li celý svůj život a věnují se jí dlouhodobě. Jakkoliv to není ani zdaleka tak elegantní jako „pomoc“ příspěvkem na sociálních sítích, jejich práce je setrvalá a systematická – a v tom tkví její smysluplnost. Twitterový dav má sice v rukou velkou moc, ale podřizuje se trendům, které mizí stejně rychle, jako se zjevily. Naproti tomu neziskové organizace jako Člověk v tísni nebo Amnesty International tu byly a budou, a vytrvale se věnují podpoře lidí, kteří v zemích s represivními režimy bojují za změnu. A nejde pouze o velké nadnárodní neziskovky – lze pomoci i jako jednotlivec. Člověk může například zprostředkovávat díla běloruských autorů ve vlastním jazyce, sbírat příběhy utlačovaných, sám o problematice psát... Jsou to jen návrhy. Jde hlavně o tu vytrvalost. Ta totiž sezónní trend promění v něco, s čím se musí počítat.

Nemůžeme ale tím pádem odsuzovat lidi, kteří se podpoře lidských práv nevěnují – vzdát se takto části svého života je nemalá oběť. Většina lidí se místo lidských práv věnuje tomu, co je naplňuje – a to přece není špatně, místo toho mají možnost konat dobro ve svojí zájmové oblasti. Člověk nikdy nebude schopen obejmout všechno dobro světa – a dovolím si říct, že je to tak lepší. Tím nechci nikoho odradit od toho, aby se o Bělorusku informoval – právě naopak, jemu samotnému to určitě prospěje. Chci pouze poukázat na to, že v případě lidských práv neexistuje bezbolestný způsob, jak něco změnit. Že odmítat zlo samo o sobě neznamená konat dobro.